

บทที่ 2

กำเนิดของสภาภาษาชาวไทย

สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม หรือสภาภาษาชาวไทยในปัจจุบัน ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2436 จวบจนถึงปัจจุบันได้ดำเนินการเข้าสู่รอบทศวรรษที่ 9 แล้ว นับได้ว่าเป็นองค์กรสาธารณกุศลที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า องค์กรการกุศลนี้มีประวัติความเป็นมาและพัฒนาการอย่างไร จึงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมจวบจนถึงปัจจุบัน

กำเนิดของสภาภาษาชาวไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2411 นั้น มหาอำนาจจักรวรรดินิยมกำลังแข่งขันกันขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชีย มีผลให้ ฝรั่งเศสยึดฉวตวนทั้งประเทศได้ใน พ.ศ. 2427 และอีกสองปีต่อมาอังกฤษยึดพม่าได้ทั้งหมด ความผันแปรทางการเมืองนี้ ทำให้ไทยมีพรมแดนประชิดกับมหาอำนาจทั้งสอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงกังวลพระทัยยิ่งเพราะตามพรมแดนไทยไม่มีการปักปันกำหนดเขตแดนให้แน่นอน ปรากฏว่าสิ่งที่ทรงวิตกก็เป็นจริง เมื่อไทยถูกคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกหลายครั้ง ครั้งที่น่าบารุนแรงที่สุด คือ กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2436 หลังจากฝรั่งเศสยึดสิบสองจุไทได้แล้ว ก็เริ่มขยายอำนาจเข้ามาในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ส่งคนเข้ามาสำรวจบริเวณนี้ และทำการเกลี้ยกล่อมผู้คนให้เข้ากับฝรั่งเศส โดยการเอาของมาแจกบ้าง รุกค้ำเข้ามาในเขตไทยบ้าง และในที่สุดก็อ้างว่าดินแดนฝั่งซ้ายเคยเป็นของญวนมาก่อน ฝรั่งเศสจึงยืนยันที่จะรักษาสีทิวของญวนต่อไป ฝ่ายไทยพยายามโต้ตอบชี้แจงแต่ฝรั่งเศสก็ยังยืนยันที่จะเอาดินแดนส่วนนี้ให้ได้ ไทยจึงเสนอแผนการณ์ที่เรียกว่า Modus Viendi คือ กำหนดให้ฝั่งซ้ายตั้งแต่เมืองคำเกิด เมืองคำมวนมาถึงสตึงแตรง กว้าง 50 กิโลเมตร

เมตร ยาว 650 กิโลเมตรเป็นเขตปลอดทหาร ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นให้อนุญาตตุลาการ คัดสิน แต่ฝรั่งเศสยังยืนกรานตามความต้องการเดิม ในที่สุดเมื่อเห็นว่าไทยไม่ยอม ง่าย ๆ จึงส่งกำลังเข้าตีด้านของไทยที่บริเวณแม่น้ำโขง 3 จุด แต่เดิมนั้นไทยจัดกำลัง ไว้ในดินแดนแถบนี้ เล็กน้อยเท่านั้น เพื่อรักษาความสงบ เมื่อถูกคุกคามเช่นนี้ จึงได้ ระดมกำลังจากทั่วภาคอีสานและกรุงเทพฯ เมื่อฝรั่งเศสไม่สามารถขับไล่ทหารไทยให้หมด จากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงได้ จึงเปลี่ยนแผนมาใช้นโยบายเรือปืน โดยในวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2436 ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบ 2 ลำ คือ เรือปืนแองกอสตองค์ และเรือโกแมต มุ่งหน้าเข้าสู่กรุงเทพฯ ซึ่งผลปรากฏว่าเกิดการปะทะกันระหว่างเรือรบฝรั่งเศสกับแนว บังคับของไทยที่ปากน้ำ มีผลให้ต่างได้รับบาดเจ็บและเสียหายทั้ง 2 ฝ่าย ฝรั่งเศส ยื่นคำขาดและประกาศปิดอ่าวไทย ทำให้ไทยต้องยอมตามความต้องการของฝรั่งเศส ซึ่งออกมาในรูปสนธิสัญญาและอนุสัญญา 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 ผลของสนธิสัญญานี้ ไทย ต้องเสียดินแดนครั้งสำคัญที่สุด คือ ดินแดนที่เป็นราชอาณาจักรลาวทั้งหมด รวมทั้งสิบสอง จุไทย ให้แก่ฝรั่งเศส รวมเนื้อที่ทั้งหมด 143,800 ตารางกิโลเมตร พลเมืองประมาณ 600,000 คน¹

คนไทยกลุ่มหนึ่งได้แสดงความรู้สึกต่อกรณีพิพาทครั้งนี้ว่า "กษัตริย์ฝายนอกที่ ปราศจากธรรมทว่าการข่มขู่ด้วยอุบายต่างๆ จะแย่งชิงเอาส่วนพระราชอาณาเขตเป็นเหตุ

¹ คุรายละเอียดยใน สุวิทย์ พักขาว, "ความสัมพันธ์ระหว่างไทยฝรั่งเศส ร.ศ. 112-126" วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2518 และ ดร. เพ็ญศรี คุ้ม, "การเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสช่วงแรก ร.ศ. 112", การต่างประเทศและเอกราชของไทย (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 52-63.

ให้พระมหาเสวตฉัตรสะคั่งสะเทือน ทั้งพระเกียรติยศและอิสรภาพของพระราชอาณา
จักรจะเสื่อมทราม"² ดังนั้นกลุ่มสตรีไทยซึ่งนำโดย ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์
(เปลี่ยน บุนนาค)³ เห็นว่า

... เหล่าทหารที่ไปรักษาพระราชอาณาเขตในแคว้นแคว้นมณฑล
ต่างๆ นั้น ย่อมจะป่วยไข้ด้วยโรคภัย โดยผิคน้ำผิอากาศแปลก
ถิ่นเป็นต้น ซึ่งในที่อยู่ปกติโรคภัยไข้เจ็บเช่นเหล่านี้ ก็ไม่ใคร่จะ
บังเกิดมีขึ้น กาลังพลทหารที่ไปเมื่อป่วยไข้แล้ว ก็ได้รับความทุกข์
เวทนาแสนสาหัส แม้ถึงว่ากรมทหารบกและเรือได้จัดกองแพทย์
กองพยาบาลสำหรับกรมมีอยู่แล้วก็ดี ก็คงจะต้องการยาและเครื่อง
พยาบาลที่จะบริหารรักษาในเวลาซับซ้อนอยู่เป็นอันมาก⁴

² "สำเนาจดหมายท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ ลงวันที่ 13 เมษายน
ร.ศ. 112" ลงพิมพ์ใน สภาภาษาชาติไทย, ตำนานสภาภาษาชาติสยาม ตอนที่ 1-2
(พระนคร: โรงพิมพ์ตรีธรรมสาร, 2510), หน้า 16.

³ ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ สกุลเดิมชูโต เป็นธิดานายสุจินดา(พลอย)
บุตรจมื่นศรีสรวัักษ์(ถัด ชูโต) มารดาท่านผู้หญิงเปลี่ยนชื่อ นิ่ม เป็นธิดาพระยาสุรเสนา
(สวัสดิ์ ชูโต น้องจมื่นศรีสรวัักษ์) มารดาของคุณนิ่มชื่อ เปี่ยม เป็นธิดาสมเด็จพระเจ้าพระยา
บรมมหาศรีสุริยวงศ์ ท่านผู้หญิงเปลี่ยนจึงนับเป็นหลานของท่านสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา
ศรีสุริยวงศ์ด้วย ต่อมาท่านได้สมรสกับเจ้าพระยาภาสกรวงศ์(พร บุนนาค) เสนาบดี
กระทรวงธรรมการ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าการที่ท่านผู้หญิงเปลี่ยนเป็นภรรยาของ
เสนาบดีกระทรวงธรรมการซึ่งรับผิดชอบงานของกรมพยาบาลที่มีหน้าที่ดูแลผู้บาดเจ็บ
จากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 นี้ จึงทำให้ท่านผู้หญิงเปลี่ยนเกิดความสนใจในเรื่องนี้ขึ้น

⁴ "แจ้งความเรื่องหญิงชาวสยามร่วมความคิดออกทุนทรัพย์ตั้งทานสถานสำหรับชาติ
ชื่อว่า สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม" คัดจากหนังสือราชกิจจานุเบกษาเล่ม 10 ร.ศ. 112

ด้วยเหตุนี้กลุ่มสตรีไทยจึงได้คิดถึงการจัดตั้งสภาการกุศลที่ชื่อว่า "สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม" และได้ทำหนังสือกราบทูล สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ขอให้โปรดนำความขึ้นกราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เพื่อพระราชทานพระราชานุญาตให้จัดตั้งสภาการกุศลนี้ขึ้น ดังความตอนหนึ่งว่า

...ในสิ่งที่เพศหญิงซึ่งเป็นชาติชาวสยามจะช่วยอุดหนุน ในการป้องกันรักษาพระนครได้มีอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งคิดด้วยเกล้าฯ เห็นว่าการนั้นจะเป็นไปโดยทางชักนำวงศ์ญาติบุตรหลานแลมิตรสหาย ทั้งเพื่อนเพศหญิงที่ร่วมเพศรักชาติไทย สมัครงเป็นข้าพระเจ้าอยู่หัวแล้วจะชวนเรียไรออกทรัพย์ตามแต่ศรัทธา ตั้งขึ้นเป็นสภาอุณาโลมแดงของชาติหญิงชาวสยามที่เป็นไทยขึ้น เพื่อจะได้จัดการรักษาพยาบาลบารุงกำลังพลทั้งบกทั้งเรือของพระเจ้าอยู่หัว ในเวลาที่รับราชการอยู่มีความป่วยไข้ถูกต้องสาตราวุธบาดเจ็บแล้ว สภาอุณาโลมแดงนี้จะได้รับเป็นหน้าที่รักษาพยาบาล โดยทางเกื้อหนุนออกทรัพย์ตามที่จะเรียไรได้ จ้างผู้พยาบาลแลจัดซื้อยาและสิ่งของที่ควรแก่การพยาบาลนั้น ส่งไปทุกกองทัพที่ตั้งป้องกันพระราชอาณาเขต และที่ในพระมหานครสภาอุณาโลมแดงนี้จะป็นธุระจัดการพยาบาลเอง . . .⁵

จากจดหมายกราบบังคมทูลฉบับนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีพระราชดำริว่าเป็นความคิดอันดีด้วยแบบอย่างประเทศทั้งปวงที่เจริญแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชานุญาตให้จัดตั้ง "สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม" ขึ้นและ

⁵ "สำเนาจดหมายท่านผู้หญิงเป็ลเขียน ภาสกรวงษ์ ลงวันที่ 13 เมษายน ร.ศ.112" ลงพิมพ์ใน, ตำนานสภาอาสาตสยาม ตอนที่1-2, หน้า 34.

ให้ลงประกาศตั้งในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 10 แผ่นที่ 16 เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) หน้า 183⁶ ทั้งยังทรงรับเป็น "องค์ทามยุปถัมภก"⁷

และได้พระราชทานเงินพระคลังข้างที่เป็นทุนแก่สภาในครั้งแรกเป็นจำนวน 80,000 บาท⁸

สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามที่ตั้งขึ้นแล้ว ผู้ที่ดำเนินการสภาการกุศลนี้ ล้วนแต่เป็นสตรีชั้นสูง ซึ่งเป็นเจ้านายฝ่ายใน และภรรยาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อาทิ

พระเจ้าบรมมโหยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุตวาทิตนราชประยูร ⁹	ผู้บำรุงการ
สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ¹⁰	สภาชนนี
พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี ¹¹	สภานายิกา
พระนางเจ้าสุยมาลมารศรี พระราชเทวี ¹²	อุปนายิกา
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพรรัตน สุขุมขัตติยวดี ¹³	"
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร ¹⁴	"

⁶ สภากาชาดไทย, ครบรอบ 72 ปีโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิยมกิจ, 2529), หน้า 22.

⁷ องค์ราชูปถัมภก

⁸ สภากาชาดไทย, ตำนานสภากาชาดสยาม ตอนที่ 1-3, หน้า 57.

⁹ พระนามเดิม พระองค์เจ้าละม่อม เลื่อนเป็นสมเด็จพระยามพระยาใน พ.ศ.2416

¹⁰ สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชินีนาถ พระพันวัสสา อัยยิกาเจ้า

¹¹ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

¹² สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุยมาลศรี พระอัครราชเทวี

¹³ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

¹⁴ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์ (สมเด็จพระหญิงใหญ่ในพระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์)

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล ¹⁵	"
พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ ¹⁶	"
พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค	"
พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ¹⁷	"
เจ้าจอมมารดาเกษ ¹⁸	"
ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภรรยาเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ¹⁹	เลขานุการวิ

การจัดตั้งสภาการกุศล หรือสภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามนี้ นับได้ว่าเป็นการเริ่มบทบาทใหม่ของสตรีในสมัยรัตนโกสินทร์นั่นคือ บทบาทในงานด้านสังคมสงเคราะห์ เพราะแต่เดิมนั้นบทบาทและหน้าที่ของสตรีในสังคมไทยมีฐานะต่ำกว่าบุรุษ ด้านกฎหมายในสังคมก็กำหนดให้สตรีมีฐานะเป็นเพียงทรัพย์สินของบุรุษและพ่อแม่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เองก็ทรงเห็นว่า กฎหมายเดิมทำให้สตรีมีฐานะเพียง "หญิงเป็นควายชายเป็นคน"²⁰ ส่วนบทบาทของสตรีในสังคมนั้น ก็อยู่ในฐานะเป็นผู้ตามหรือเป็น "ข้างเท้าหลัง" ในครอบครัว มีหน้าที่หลักในกิจกรรมภายในครัวเรือน ส่วนบทบาทนอกครอบครัวเป็นเรื่องของบุรุษทั้งหมด กลุ่มสตรีชั้นสูงผู้มีบทบาทในการริเริ่มงานของสภา

¹⁵ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากมลชนกสวรรคโลกย์ลักษณวดี (สมเด็จพระหญิงเล็กในพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอรรคราชกัลยา)

¹⁶ พระเจ้าพี่นางเธอ กรมขุนสุพรรณภาควดี

¹⁷ พระวิมาดาเธอ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

¹⁸ หม่อมราชวงศ์เกษร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

¹⁹ เปลี่ยน บุนนาค

²⁰ ชานินทร์ กรัยวิเชียร, สิทธิสตรีตามกฎหมายไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2510), หน้า 2.

อุณาโลมแดง ก็มีความรู้สึกและความเห็นดั่งที่กล่าวนี้เช่นกัน ดั่งจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า

...ธรรมดาพวกผู้หญิงชาวเราทั้งหลายที่เกิดมา ยังไม่ได้ทำการที่จะให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ปรากฏสิ่งใดเลย เกิดมาแล้วก็ตายไป สำหรับถมแผ่นดินเปล่าเท่านั้น ผู้หญิงไทยเดี๋ยวนี้เป็นด้อยกว่าผู้หญิงประเทศอื่นเขาหมด ต้องอยู่ในค้ำว่าเหมือนวัวเหมือนควาย เพราะฉะนั้นเราจำจะต้องคิดแสดงน้ำใจ และการทำการงานให้เป็นคุณประโยชน์เหมือนกับประเทศอื่นเขาบ้าง เพราะพวกผู้หญิงทั้งหลายไม่มีช่องมีเวลาที่จะได้สนองพระเดชพระคุณ ถึงมาตรว่ามีศีกสงคราม เราจะมีใจแข็งแรงอาสาไปรบ ท่านก็คงจะไม่ใช้เพราะผิดด้วยประเพณีการที่ดำริจะตั้งสภาอุณาโลมแดงขึ้นคราวนี้ เป็นการเพื่อที่จะได้สนองพระเดชพระคุณ และได้ทำการเป็นคุณประโยชน์ ให้อือผู้หญิงพ้นจากวัวควาย...²¹

การที่สตรีชั้นสูงเหล่านี้มีความคิดที่ก้าวหน้าเช่นนี้ อาจเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ

1. ความเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาและการติดต่อกับชาวตะวันตก
2. การเห็นคุณค่าชีวิตมนุษย์ของชนชั้นสูง

1. ความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาและการติดต่อกับชาวตะวันตก

การแสวงหาความรู้ของคนไทยก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้น สำหรับเด็กชาย "วัดเป็นโรงเรียน" เด็กชายที่บวชเณร หรือเป็นศิษย์วัด จะเรียนหนังสือ

²¹ "สำเนาจดหมายเหตุประชุมกรรมกาวิณีสภาครั้งที่ 1 วันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ. 112 ณ พระที่นั่งราชสถิตย์มโหฬาร" ลงพิมพ์ใน สภาภาษาชาติไทย, ตำนานสภาภาษาสยาม ตอนที่ 1-2, หน้า 22-23.

โดยมุ่งทางปริยัติธรรม วิชาที่เรียน ได้แก่ การอ่าน การเขียน ภาษาไทย ภาษาบาลี แต่ทั้งหมดนี้ไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน สำหรับเด็กหญิงสตรีสามัญมีโอกาสน้อยมาก เพราะวัดไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าไปเรียนอ่านเขียน จึงมุ่งอบรมด้านการบ้านการเรือนเป็นสำคัญ ส่วนสตรีชั้นสูงนั้นเนื่องจากความต้องการในสภาพชีวิตของสังคมระดับสูง คือ หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรทั้งโอรสธิดา จึงจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนพื้นฐานในเรื่องอักษรวิธีนอกจากนี้สตรีเจ้านายชั้นสูงบางองค์มีฐานะสูงถึงขั้น "ทรงกรม" เจ้านายเหล่านี้ต้องควบคุมคนในสังกัดเช่นเดียวกับกรมอื่นๆ ต้องจัดระบบบริหารในกรม ทำให้ต้องการสตรีที่มีความรู้อักษรวิธียารับราชการ เพื่อจัดบันทึกการปฏิบัติงานซึ่งอยู่ในเขตพระราชฐาน ฝ่ายในด้วยเหตุนี้ในพระบรมมหาราชวังหรือวัง และบ้านขุนนาง จึงได้มีการศึกษาอักษรวิธียสำหรับสตรีด้วย อย่างไรก็ตามค่านิยมในหมู่สตรีชั้นสูงเอง ก็ยังไม่นิยมการเรียนวิชาหนังสืออย่างกว้างขวางนัก ด้วยเกรงว่าจะเป็นการสร้างพฤติกรรมที่ผิดตัวอย่างสตรีที่ติดตามคติทางพุทธศาสนา เช่น เกรงว่าเมื่อรู้หนังสือแล้วจะนำไปเขียนเพลงยาวสร้างความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งถือว่าผิดประเพณี²²

การศึกษาของสตรีอยู่ในสภาพดังกล่าวเรื่อยมา จนกลุ่มมิชชันนารีอเมริกัน เดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา และนำความรู้ความคิดในวิทยาการแผนใหม่เข้ามาสู่เมืองไทยในหลายด้าน เช่น การแพทย์ การพิมพ์ การศึกษา ฯ กลุ่มมิชชันนารีนี้จะ เป็นกลุ่มที่มีบทบาททางการศึกษา โดยเป็นผู้เริ่มจัดตั้งโรงเรียนแบบใหม่ขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งมีทั้งโรงเรียนสำหรับเด็กชายและโรงเรียนสำหรับเด็กหญิง

มิชชันนารีโบแตสแตนท์มีโอกาสเริ่มจัดการศึกษาสำหรับสตรีใน พ.ศ. 2394 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้มีการสอนภาษาอังกฤษ

²² วารุณี โอสถารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2457", วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, หน้า 37-38.

ในวัง โดยหม่อมบริดเลย์และหม่อมแมตตูน²³ การที่สตรีในราชสำนักได้ศึกษาความรู้จากต่างประเทศนี้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดทางการศึกษาอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน จากนั้นพวกมิชชันนารีจึงขยายการศึกษาออกมานอกวัง โดยก่อตั้งโรงเรียน "กุลสตรีวังหลัง" ขึ้นใน พ.ศ.2417²⁴ และอีก 6 ปีต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงโปรดฯให้ตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นที่ปากคลองตลาด เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ คือ โรงเรียนสุนันทาลัย เพื่อสอนบุตรหลานของชนชั้นสูง โดยมีการสอนวิชาหนังสือและวิชาต่างๆ เช่น เย็บ ปัก ถัก ร้อย เขียนรูป อันเป็นวิชาแม่บ้านการเรือน ตลอดจนธรรมเนียมการเข้าสมาคมแบบตะวันตก ลักษณะการจัดก็คล้ายคลึงกับโรงเรียนของมิชชันนารี และมีการจ้างครูสตรีชาวตะวันตกเข้ามาเป็นอาจารย์ด้วย กล่าวได้ว่าจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับสตรีชั้นสูง จะมีลักษณะการจัดหลักสูตรผสมระหว่างการศึกษาในราชสำนักแบบจารีต และการศึกษาสำหรับแม่บ้านสมัยใหม่²⁵ ความเจริญในด้านการศึกษาดังกล่าว เจ้านายสตรีชั้นสูงจะเป็นกลุ่มแรกที่มีโอกาสได้รับวิทยาการความก้าวหน้าด้านนี้ และศูนย์กลางของการสมาคมของสตรีชั้นสูงในสมัยนั้น ก็ยังคงเป็นเขตพระราชฐานชั้นใน ซึ่งเป็นทั้งสถาบันการศึกษา

²³ เคนเนท อี เวลส์, ประวัติศาสตร์ไปดเลสแดนที่ในประเทศไทย ค.ศ. 1828-1958 (พระนคร:สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย, 2521), หน้า 30.

²⁴ ต.ประทีปะเสน, โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมไคล้, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลขที่ 59 กล้วยน้ำไทย, 2517), หน้า 4.

²⁵ สุวดี ชนประสิทธิ์พัฒนา, "ข้อสรุปเบื้องต้นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง สถานภาพทางสังคมของสตรีไทย พ.ศ.2411-2475", เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475, โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยและภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2527, หน้า 8.

และการสมาคมการพบปะแลกเปลี่ยนความคิด และร่วมกิจกรรมกัน ทำให้ในวังเป็นผู้นำในทุกเรื่องเสมอมา ดังที่ว่า

...ข้างในพระบรมมหาราชวังย่อมเป็นที่ประชุมประกวดการสมาคม ฝ่ายหญิงยิ่งกว่านอกวัง จะกล่าวว่าเป็นโรงเรียนประจำของกุลสตรีในสมัยนั้นยังไม่เพียงพอ เพราะมิได้เป็นเพียงที่ฝึกหัด หากเป็นที่แสดงฝีมือ และสติปัญญาความสามารถไปในตัวด้วย...²⁶

การเข้ามาของชาวตะวันตกนี้ นอกจากจะนำเอาวิทยาการการศึกษาแผนใหม่เข้ามาในสังคมแล้ว ยังได้นำเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตกเข้ามาด้วย เช่น การแต่งกายของสตรีชั้นสูง เป็นต้น นอกจากนี้งานอีกด้านหนึ่งที่ชาวตะวันตกเป็นผู้เริ่มนำมาใช้ในสังคมไทย คือ งานบริการด้านสังคมสงเคราะห์ โดยใน พ.ศ. 2399 กลุ่มสตรีชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ ได้ร่วมกันตั้งสมาคมขึ้นมีชื่อว่า "The Bangkok Sewing Society" เงินทุนของสมาคมนี้ได้มาจากการว่าจ้างบรรดาสตรีที่ทั่วไปในกรุงเทพฯ ที่ต้องการหารายได้ให้แก่ครอบครัวมาเป็นช่างเย็บเสื้อผ้าและให้ค่าตอบแทนอย่างยุติธรรมสินค้าที่สำเร็จแล้วจะนำออกจำหน่ายในท้องตลาด เก็บผลกำไรเข้ากองทุนของสมาคม นอกจากนี้ยังได้มาจากการบริจาคของบรรดาพ่อค้าและสตรีชาวตะวันตกที่มีจิตศรัทธา ซึ่งมีทั้งในรูปของวัสดุอุปกรณ์และเงิน จากเงินทุนเหล่านี้สมาคมได้นำไปทำการสงเคราะห์แก่บรรดาผู้ป่วย คนพิการ คนชรา ตลอดจนผู้ยากไร้ต่างๆ เช่น ขอทาน เป็นต้น โดยไม่เลือกว่าเป็นเชื้อชาติใดภาษาใด²⁷ การก่อตั้งสมาคมสังคมสงเคราะห์ของชาว

²⁶ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, ชุมนุมพระนิพนธ์ (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2507), หน้า 134.

²⁷ Samuel J. Smith, "A Summary of Asiatic Intelligence", Siam Repository 2 (1870):104-105, P.222-223.

ตะวันตกในสังคมไทยนี้ อาจมีส่วนต่อความคิดของสตรีชั้นสูงที่มีโอกาสได้รับการศึกษา ได้พบปะสมาคมกับชาวตะวันตก ให้เริ่มงานด้านสังคมสงเคราะห์ขึ้นบ้าง

นอกจากนี้การได้มีโอกาสได้รับการศึกษาแผนใหม่ และการสมาคมกับชาวตะวันตกยังทำให้โลกทัศน์ของสตรีชั้นสูงกว้างขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ได้มีการรับรู้เรื่องราวของฟลอเรนซ์ ในติงเกล (Florence Nightingale) แล้วจากหนังสือเรื่อง *The Siamese Red Cross Society* ได้มีการกล่าวถึงเรื่องของฟลอเรนซ์ ในติงเกล สุภาพสตรีจากครอบครัวชั้นสูงชาวอังกฤษได้เข้าทำการช่วยเหลือทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากการรบในสงครามไครเมีย (Crimean War) ซึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1853) เมื่อสงครามยุติลงชื่อเสียงของฟลอเรนซ์ ในติงเกลก็เป็นที่ยู้งักกันอย่างกว้างขวาง ได้มีการกล่าวไว้ว่าฟลอเรนซ์ ในติงเกลได้อุทิศเวลาเพื่องานด้านการพยาบาล โดยไม่คำนึงถึงอันตรายเป็นตัวอย่างที่ดียิ่งของสตรีและได้กล่าวไว้ด้วยว่า "What one woman has done, others can do"²⁸ จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าสุภาพสตรีชั้นสูงชาวสยามได้รับเอาแนวความคิดในเรื่องการช่วยเหลือพยาบาลทหารในยามสงครามของฟลอเรนซ์ ในติงเกล เข้ามาผสมผสานกับเรื่องของการกาชาดซึ่งเกิดจากการรบที่ซอลเฟรีโน (Solferino) ประเทศอิตาลี และอังรี ดูนันต์ (Henri Dunant) ชาวสวิสได้เห็นความทารุณในสงครามจึงได้เขียนหนังสือเรื่อง "ที่ระลึกแห่งการรบที่ซอลเฟรีโน" (Un Souvenir de Solferino) ขึ้น เมื่อหนังสือนี้ได้รับการตีพิมพ์ทำให้นักทั่วไปตระหนักถึงความทารุณของสงคราม จึงได้มีการจัดประชุมที่เมืองเจนีวา ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2406 การประชุมในครั้งนี้เป็นการตกลงในเรื่องการดูแลคนเจ็บในสนามรบ และในปีต่อมาได้มีการประชุมนานาชาติขึ้น

²⁸ *The Siamese Red Cross, The History of The Siamese Red Cross Society* (Bangkok: Bangkok Time Press Limited, 1926), P. 3.

อีกครั้งหนึ่ง มีชาติต่างๆเข้าร่วม 12 ประเทศและได้ลงนามในข้อตกลง "สัญญาเจนีวา" (Geneva Convention) เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2407 ซึ่งถือว่าเป็นกำเนิดของการกาชาด จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าสุภาพสตรีชั้นสูงชาวสยามขณะนั้นรับเอาแนวความคิดในเรื่องการพยาบาลทหารในยามสงครามมาจากเรื่องของฟลอเรนซ์ ในดิงเกล และได้นำมาผสมผสานกับเรื่องของการกาชาด ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คือ สงครามไครเมียที่สร้างชื่อเสียงให้ฟลอเรนซ์ ในดิงเกล เกิดขึ้นใน พ.ศ.2397 (ค.ศ. 1854) ส่วนการรบที่ซอลเฟอริโนนั้น เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2402 (ค.ศ.1859) ซึ่งห่างกันเพียง 5 ปีเท่านั้น

จากอิทธิพลของการศึกษาแผนใหม่ การสมาคม การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก ประกอบกับการรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สตรีชั้นสูงมีความคิดที่จะจัดตั้งองค์กรสาธารณกุศล เพื่อดำเนินงานด้านการพยาบาล และบรรเทาทุกข์ทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากกรณีพิพาท ร.ศ.112 จึงได้มีการจัดตั้งสภาอภินิหารแดงแห่งชาติสยามขึ้น

2. การเห็นคุณค่าชีวิตมนุษย์ของชนชั้นสูง

การที่ชนชั้นสูงเห็นคุณค่าของชีวิตมนุษย์ อาจเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการตั้งองค์กรการกุศลขึ้น การเห็นคุณค่าของชีวิตมนุษย์ เริ่มเพิ่มมากขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เป็นต้นมา แต่เดิมนั้นชนชั้นนำอาศัยความคิดทางพุทธศาสนาในการอธิบายโลก มนุษย์ คือ สัตว์ที่เวียนว่ายในไตรภุมิ ชีวิตในปัจจุบันไม่ใช่ว่าสิ่งที่มีค่าไม่ใช่ว่าสิ่งที่มีตัวตน ถ้าชีวิตนี้ได้รับความลำบากหรือมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนก็เป็นเพราะกรรมในชาติปางก่อน และสังขารจะเปลี่ยนไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บหรือตายไปก็เป็นเรื่องธรรมดาเพราะทุกอย่างย่อมเป็นอนิจจัง กษัตริย์มีหน้าที่ต่อไพร่ทาสจนกระทั่งให้ไพร่ทาสพึ่งพระบรมโพธิสมภารหรือพึ่งบุญบารมี อย่างไรก็ตามประมาธรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เป็นต้นมาปรากฏว่าความคิดนี้ลดอิทธิพลลง ขณะเดียวกัน ก็เกิดอุดมการณ์ของรัฐที่ประชาชนเปลี่ยนฐานะมาเป็นพลเมือง ดังที่ได้มีการอธิบายว่า

... คติเกี่ยวกับรัฐเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ประชาชนเริ่มมีส่วน
รับรู้การบริหารประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงเริ่มมีความสัมพันธ์
กับประชาชนโดยตรง และประชาชนเริ่มมีฐานะเป็นพลเมือง
ของรัฐ...²⁹

และด้วยความคิดเช่นนี้ จึงได้มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพื่อเผยแพร่กฎหมาย หรือประกาศของทางราชการ กฎหมายและประกาศเหล่านี้ ก็คือสิ่งที่ทำให้ประชาชนรู้ ลิขิตหน้าที่ความสัมพันธ์กับรัฐและกับคนอื่น ๆ ในฐานะพลเมืองของรัฐนั่นเอง

จากการเห็นความสำคัญของประชาชนและการเห็นคุณค่าของชีวิตมนุษย์ ทำให้ ชนชั้นสูงจำนวนหนึ่ง เริ่มเห็นว่า ทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกันและเริ่มนึกถึงจิตใจและความ รู้สึกของประชาชน โดยเฉพาะสิ่งที่เป็ความรูสึกร่วม เช่น ความเศร้าโศกอันเนื่อง มาจากการพลัดพรากบุคคลอันเป็นที่รักตัวอย่างในเรื่องนี้ คือ การก่อตั้งโรงพยาบาล ศิริราช อันเนื่องมาจากพระโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ คือ สมเด็จ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์ที่ 5 ในสมเด็จพระ ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ขณะมีพระชนมายุ 6 เดือน เป็นที่รักยิ่งของพระราช บิดาพระราชมารดาได้ประชวรสิ้นพระชนม์ลง เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2430 ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสียพระทัยมากและได้เปรียบเทียบการสูญเสีย พระราชโอรสในครั้งนี้ว่า

²⁹สายชล วรณรัตน์, "ผลกระทบของหมอบรัดเลย์กับสังคมไทย", เอกสาร ประกอบการสัมมนาหมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 29.

...ภายหลังเกิดอุบัติเหตุร้าย ลุกซึ่งเป็นที่รักตายเป็นที่
สลดใจด้วยการที่รักษาไข้เจ็บ อย่างไรก็ตามแต่ลูกเราพิทักษ์รักษา
ถึงเพียงนี้ ยังได้รับความทุกข์เวทนาแสนสาหัส ลูกวามวร
ที่อนาถาทั้งปวง จะได้รับความทุกข์เวทนายิ่งกว่านี้ประการใด³⁰

จากการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์นี้ ทำให้
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีพระราชดำริให้สร้างโรงพยาบาลศิริราชขึ้น ซึ่งนับว่า
เป็นโรงพยาบาลแห่งแรกที่สร้างขึ้นเพื่อเพื่อสามัญชน นอกจากนี้เมื่อพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
นิภาธรจารัลศรีซึ่งเป็นพระธิดา ในพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ได้สิ้น
พระชนม์ลง เป็นเหตุให้ทรงเศร้าพระทัยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์จึงมีพระประสงค์ที่จะ
บำเพ็ญพระกุศลให้เป็นถาวรวัตถุที่ระลึกและอุทิศส่วนพระราชกุศลประทานพระเจ้าลูกเธอ
พระองค์นี้ประกอบกับทรงพระดำริว่าการทำนุบำรุงเด็กทารกทั้งหญิงทั้งชาย ซึ่งเป็นบุตร
ของคนยากจนให้พ้นจากความเจ็บป่วยยอมเป็นกุศล และเป็นสิ่งที่ควรจะทำอย่างยิ่ง
เพราะยังไม่มีผู้จัดขึ้นในประเทศไทยมาก่อน ดังนั้นจึงพระราชทานทรัพย์เป็นทุนในการ
ซื้อที่ดินและตึกเพื่อจัดตั้งเป็นโรงเลี้ยงเด็กขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
พระราชทานนามว่า "โรงเลี้ยงเด็กพระอัครชายาเธอ" และได้ทำการเปิดเมื่อวันที่ 1
เมษายน พ.ศ. 2433³¹ การบำเพ็ญกุศลด้วยการจัดตั้งโรงพยาบาลโรงเลี้ยงเด็ก
แสดงถึงความเป็นห่วงเป็นใยในด้านสุขภาพอนามัยและเห็นถึงคุณค่าชีวิตมนุษย์ของชนชั้นสูง

³⁰ "พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พระราชทานคณะกรรมการจัดงานโรงพยาบาลลงวันที่ 3 เดือน 1 แรม 7 ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก 1250, เวชนิสสิด, ฉบับที่ระลึกงานฉลอง 50 ปี (2432-2483), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

³¹ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ตำนานโรงเลี้ยงเด็กของพระอัครชายาเธอ (กรุงเทพฯ:โสภณพิพรรฒธนากร, 2472), หน้า 4-5.

ทั้งเป็นวิธีการบำเพ็ญกุศลอันแตกต่างจากพระราชนิมิตที่มีมาแต่เดิม ซึ่งนิยมบำเพ็ญพระกุศล โดยการสร้างวัด

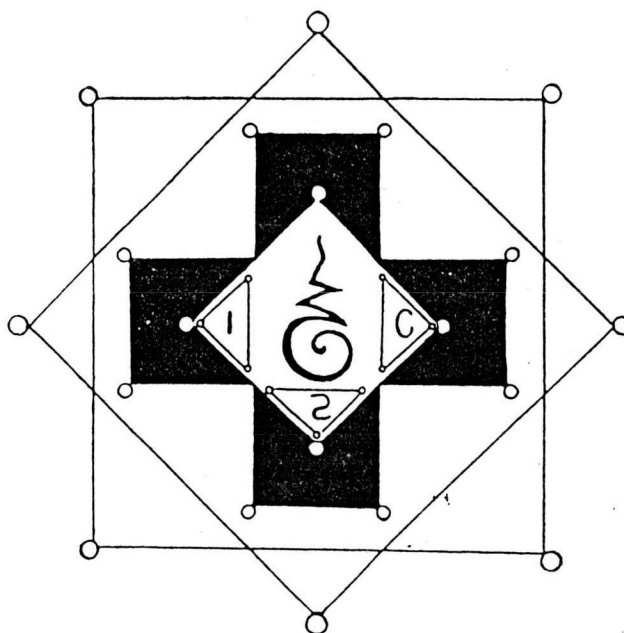
รากฐานความคิดทางสังคมเช่นนี้เอง ที่มีส่วนในการจัดตั้งองค์การสาธารณกุศลขึ้นในสังคมไทยเป็นครั้งแรก ด้วยความหวังใยในพลเมืองที่ต้องพลัดพรากจากครอบครัวไปสู่ถิ่นทุรกันดารอันอาจได้รับทุกข์ทรมานจากโรคภัย จึงได้จัดตั้งสภาการกุศลคือ สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามขึ้น ดังปรากฏในความตอนหนึ่งที่ว่า

...ความเห็นของสภานี้ก็เพื่อเป็นการบุญการกุศล และเป็นประโยชน์
 ค่อด่านดินเป็นอันมากด้วย เพราะพวกพลทหารที่เกณฑ์มาจะเจ็บก็ช่าง
 ตายก็ช่าง ตายแล้วก็เกณฑ์เอาใหม่จะนี้ ก็ยอมจะหมดไปเปลืองไป
 เมื่อจะเกณฑ์ใหม่ก็ยอมเป็นที่ท้อใจ ด้วยเห็นผู้ไปก่อนต้องได้รับความ
 ลำบาก ที่ไหนจะได้คนจนจรจัดและมีใจภักดีต่อราชการได้ เพราะ
 ฉะนั้นพวกเราทั้งหลายจะต้องคิดว่าพวกเหล่าพลทหารนี้ เป็นมนุษย์
 เกิดร่วมชาติด้วย จำจะต้องรักษาชีวิตไว้เหมือนกัน มิใช่ผู้ไม่มีชีวิต
 จำจะต้องเอาใจ และประดับประดาการรักษาพยาบาลเมื่อเวลาป่วยไข้³²

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม จึงได้จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.
 2436 สำหรับคำว่า "อุณาโลมแดง" นี้ จากการสัมภาษณ์ หม่อมเจ้าหญิงมารยาตกรัณญา
 ศิสกุล อดีตรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข อดีตกรรมการสภาภาษาสยาม ได้ให้
 ข้อสันนิษฐานว่า "ด้วยแต่เดิมรู้สึกกันว่าเครื่องหมายกะบาทของสภาภาษาคนนี้ คือ

³² "สำเนาจดหมายเหตุประชุมกรรมการิณีสภาครั้งที่ 1 วันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ.
 112 ณ พระที่นั่งราชสถิตย์มโหฬาร" ลงพิมพ์ใน สภาภาษาคนไทย, ตำนานสภาภาษาสยาม
 ตอนที่ 1-2, หน้า 22 .

เครื่องหมายทางคริสต์ศาสนาทางเราซึ่งถือศาสนาพุทธ จึงใช้เครื่องหมายอุณาโลมที่อยู่บนหน้าผากพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์และชื่อแทน"³³ ซึ่งก็อาจจะเป็นไปได้เพราะในบางประเทศที่ถือศาสนาอิสลามก็ได้ใช้เครื่องหมายพระจันทร์เสี้ยว แทนเครื่องหมายกากะบาทแดง

สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม

33 สัมภาษณ์หม่อมเจ้าหญิงมารยาตกรัณญา ดิศกุล อิศาสมเด็จพระยาตรางราชานุภาพ ในอดีตท่านเคยดำรงตำแหน่งเลขานุการสำนักงานกลางสภาอากาศไทย ใน พ.ศ. 2477 และเลขานุการกองอาสาอากาศใน พ.ศ. 2483 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2533

เมื่อสภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามได้ก่อตั้งขึ้น แม้ผู้มีบทบาทในการก่อตั้งจะเป็นสตรีชั้นสูงในราชสำนัก แต่ก็ต้องการให้สตรีทั่วไปในสังคมมีส่วนร่วมร่วมกับสภาการกุศลนี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากการรวบรวมเงินบริจาคที่ต้องการให้เป็นการแพร่หลายว่า

... การที่เรียไรเงินของพวกผู้หญิงในวังก็พอจะทำการสำเร็จได้อยู่ แต่ครั้งจะเรียไรแต่ในวังก็ดูเหมือนจะให้เป็นที่ยังเกียจกันว่านับถือแต่พวกพ้องในวัง และการอันนี้ก็เป็นอย่างเป็นโอกาสที่พวกผู้หญิงทั้งหลายจะได้มีความเห็นชอบร่วมกันในการกุศลอันนี้ จึงได้บอกเรียไรให้ทั่วไป...³⁴

ในการนี้สามารถรวบรวมเงินบริจาคได้ถึง 444,728 บาท³⁵ ซึ่งนับเป็นเงินจำนวนมากในขณะนั้น การจัดการด้านเงินทุนของสภานี้ได้มีการดำเนินการอย่างรอบครอบโดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรกจะใช้ในการจัดซื้อเครื่องยาและเครื่องพยาบาล ส่วนที่ 2 จะนำฝากเอาดอกเบี้ยมาใช้บำรุงกิจการของสภา และส่วนสุดท้ายจะเป็นเงินฝากที่จะถอนใช้ในเวลาที่จำเป็น เงินฝาก 2 ส่วนนี้จะนำไปซื้อหุ้นของรถไฟสายกรุงเทพฯ นครราชสีมา³⁶

เมื่อสภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามได้จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปเป็นร่างแน่นอน มีคณะผู้ดำเนินงาน และมีเงินทุนที่จะใช้ในกิจการของสภา สภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามจึงได้เริ่มดำเนินการในขั้นแรก โดยจัดเครื่องยาและเวชภัณฑ์ส่งไปบรรเทาความเดือดร้อน

³⁴ "สำเนาจดหมายเหตุประชุมกรรมกาวิณีสภาฯ วันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ. 112", ลงพิมพ์ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

³⁵ "สำเนาจดหมายเหตุประชุมกรรมกาวิณีสภาครั้งที่ 2 วันที่ 9 มิถุนายน ร.ศ. 112 ณ พระที่นั่งราชสถิตย์มโหฬาร", ลงพิมพ์ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

ของทหารตามแนวชายแดน ในด้านเครื่องยานี้ ได้มีการเตรียมการทั้งยาไทยแผนโบราณ และยาฝรั่ง ในส่วนยาแผนโบราณนั้น ได้ให้กรรมกาวิณีช่วยกันจัดทำยาแต่ละขนานดังเช่น

ท่านผู้หญิงเลื่อมกล่าววว่า ขอรืบทายาประสานกสนพลู

หม่อมใหญ่กล่าววว่า ขอรืบทายาเขียวใบฉนวนขนาน 1

ยากาลกระปือขนาน 1 เป็น 2 ขนาน...

สภานายิกามีรับสั่งวว่า ยาที่จะทำครั้งนี้ก็รืบทอดตัวด้วยกันแล้ว

ยังการห่อประจุนี้ เจ้านายที่เป็นกรรมกาวิณีที่ในพระบรม

มหาราชวัง ช่วยกันรับหน้าที่เห็นจะได้เชิญเสด็จพระนางเจ้า

อุปนายิกาเป็นเจ้าหน้าที่ในการนี้ เจ้านายจะได้ช่วยกัน...³⁷

ในการเตรียมเครื่องยานี้ สภาอุณาโลมแดงได้ขอให้กรมพยาบาล กระทรวง
ธรรมการช่วยจัดแพทย์ไว้เป็นที่ปรึกษาของสภาอุณาโลมแดง ซึ่งกรมพยาบาลได้จัดให้
พระยาประเสริฐศาสตร์ดำรง หม่อมเจ้ากุลสวัสดิ์ หม่อมเจ้าเจียก แพทย์ไทย และ
หลวงดำรงแพทยาคูณ แพทย์แผนปัจจุบัน³⁸ เป็นผู้แนะนำทางการแพทย์แก่สภา แพทย์
เหล่านี้ได้ออกไปตรวจและแนะนำการปรุงยาตามบ้านของกรรมกาวิณีแต่ละท่านที่รับทำ
เครื่องยา และเป็นที่ปรึกษาในการที่จะซื้อสิ่งของส่งไปยังชายแดนด้วย ส่วนยาฝรั่งที่
จัดส่งไปก็ได้มีการเตรียมการหาซื้อทั้งในกรุงเทพฯ และสั่งมาจากต่างประเทศ ดังที่ว่า
...ยาฝรั่งที่เคยเป็นของใช้ได้ดี มียาควินินโคลโลดิน เป็นต้น

ก็ได้จัดซื้อตามที่มีอยู่ในกรุงเทพฯ นี้จนสิ้น และได้สั่งทั้งทาง

³⁷ "สำเนาจดหมายเหตุประชุมกรรมกาวิณีสภา ครั้งที่ 1 วันที่ 20 พฤษภาคม
ร.ศ. 112 ณ พระที่นั่งราชสถิตย์มโหฬาร" ลงพิมพ์ใน สภาภาษาชาวไทย, ตำนานสภาภาษา
สยาม ตอนที่ 1-2, หน้า 28-29.

³⁸ หจข., เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ. 8.5/1 เรื่องคิดจัดตั้งสภา
อุณาโลมแดง

โทรเลขและทางหนังสือ ไปยังร้านขายยาในประเทศยุโรป

โดยตรง ให้รีบส่งเข้ามาให้พอแก่การที่จะใช้ได้³⁹

จะเห็นได้ว่าการจัดส่งเครื่องยาและเวชภัณฑ์นี้ ได้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง ทั้งนี้เป็นด้วยกำลังทหารไทยที่ตามแนวชายแดนนี้มีเป็นจำนวนมากถึงประมาณ เกือบ 20,000 คน ดังจะเห็นได้จากการบัญชีจำนวนทหารที่มีบันทึกไว้ดังนี้

มณฑลลาวท้าว กองพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร

พลทหารประมาณ 12,000 คน

กองพระพิเรนทรเทพ พลทหารประมาณ 2,000 คน

กองพระประสิทธิ์ศีลการ เมืองนครราชสีมา

พลทหารประมาณ 2,000 คน

กองทหารเมืองศรีโสภณ

พลทหารประมาณ 500 คน

กองทหารเมืองกบินทร์บุรี

พลทหารประมาณ 500 คน

กองทหารเมืองพระตะบอง

พลทหารประมาณ 100 คน

มณฑลลาวพวน กองพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม

พลทหารประมาณ 1,000 คน

กองทหารเมืองปราจีนบุรี พลทหารประมาณ 200 คน ⁴⁰

³⁹รายงานการประชุมกรรมการนิสิตา ครั้งที่ 2 วันที่ 9 มิถุนายน ร.ศ.112 ณ พระที่นั่งราชสถิตย์มโหฬาร" ลงพิมพ์ใน ตำนานสภาภาษาสยาม ตอนที่ 1-2, หน้า 60.

⁴⁰สำเนาทำยรายงานการประชุมกรรมการนิสิตาครั้งที่ 2, ลงพิมพ์ใน เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้สภาอุณาโลมแดงยังได้จัดสร้าง "โรงพยาบาลสภาอุณาโลมแดง" ขึ้นที่วัดมหาธาตุ เพื่อใช้เป็นที่พักพยาบาลทหารที่เจ็บป่วย และเป็นคลังเก็บยาเวชภัณฑ์ โดยมีแพทย์ประจำ คือ หม่อมหลวงโต๊ะ (ต่อมาเป็นนายพลเอกขุนพลอาทิตยพิบัติ) เป็นแพทย์แผนปัจจุบัน และนายชื่น สุตันตานนท์ (ต่อมาเป็นหลวงวิเชียรโอสถ) เป็นแพทย์แผนโบราณ⁴¹ โรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดงนี้ ได้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึง พ.ศ.2437 กระทรวงธรรมการจึงแจ้งว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้สถานที่ซึ่งโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดงตั้งอยู่ จัดสร้างพระเมรุเป็นการถาวรที่วัดมหาธาตุ ด้านทิศตะวันออก ตั้งแต่มุมวัดริมวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบารวบปรบักษ์ตลอดไปจนถึงมุมระเบียงด้านทิศเหนือ เพราะฉะนั้นโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดงจะต้องรื้อทิ้งสิ้น และต้องหาที่ใหม่ อธิบดีกรมพยาบาลในขณะนั้น คือ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจันทรถัดจุทาทธร จึงทรงพระดำริแนะนำให้ย้ายโรงพยาบาลสภาอุณาโลมแดงไปตั้งที่โรงพยาบาลศิริราช เพื่อความสะดวกในการรักษาพยาบาลในเรื่องนี้สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ องค์สมภวานายิกา ได้ทรงอนุญาตให้ทำการได้ อธิบดีกรมพยาบาลจึงได้มีคำสั่งให้พระอาจารย์วิทิตยาคม(ยอร์ช แมกพาร์แลนด์) นายแพทย์ใหญ่โรงพยาบาลศิริราชจัดแบ่งสถานที่ให้สภาอุณาโลมแดงหลังหนึ่ง มีนายแพทย์ชื่น สุตันตานนท์ เป็นแพทย์ประจำอยู่เพียงผู้เดียว⁴² ต่อมาโรงพยาบาลของสภาอุณา

⁴¹ พลตรีพระยาดำรงแพทยาคูณ, เรื่องสภาอุณาโลมแดงกับโรงเรียนแพทย์และพยาบาล, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลตรีพระยาดำรงแพทยาคูณ (ชื่น พุทธิแพทย์) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์วัดเทพศิรินทรวัด วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2496, หน้า28.

⁴² หจช., เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ 8.5/4 เรื่องให้กรมพยาบาลจัดการโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดง

โลมแดงนี้คงเลิกกิจการไปด้วยปรากฏว่าได้มีการขายเตียงคนไข้ให้แก่โรงพยาบาลอื่นๆ⁴³ การดำเนินงานของสภาอุณาโลมแดงนี้ เมื่อกรณีพิพาททางชายแดนเรียบร้อยลงก็พลอยหมดหน้าที่ลงไปด้วย อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ก็ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะจัดการให้กิจการของสภาอุณาโลมมีความมั่นคงเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมตอมรพันธุ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานวิศรานุวัตติวงศ์, พระองค์เจ้าไชยันต์มงคล กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย และเจ้าพระยามาสกรวงศ์⁴⁴ ทำการศึกษาในเรื่องนี้ และได้กราบทูลถวายความเห็นว่าการกิจการของสภาอุณาโลมแดงควรมีสถานที่ที่ถาวร และควรมีนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญมาดำเนินการโรงพยาบาล ดังความตอนหนึ่งในหนังสือกราบบังคมทูลว่า

...ข้าพระพุทธเจ้าปรึกษาด้วยเกล้าเห็นพร้อมกันว่า

1. ในสิ่งสำคัญขั้นแรกที่จะต้องมิให้ให้เป็นของสภา ที่จะได้จัดเป็นโรงพยาบาลและจัดการต่างๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสภาจะต้องจัดมีขึ้นไว้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าที่วัดพรหมสุรินทร์เป็นที่กว้างขวางรกร้างอยู่ ถ้าจะยกให้เป็นที่ตั้งของสภาจะไม่เป็นที่ขัดขวางเพราะเป็นทานสถานกุศลอยู่แล้ว แต่ยังมีพระสงฆ์อยู่ประมาณสามสิบบุรูป จะให้ผ่อนผันมาอยู่เสียดิเวศิตา หรือวัดราชนัคคาก็ได้

⁴³ หจข., เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.8.5/10 เรื่องซื้อเตียงนอนคนไข้จากสภาอุณาโลมแดงมาใช้ตามโรงพยาบาล

⁴⁴ สภาภาษาชาติไทย, ตำนานสภาภาษาสยาม ตอนที่ 1-2, หน้า 62.

2. การจัดต่างๆ สำหรับสภาและโรงพยาบาลนั้น เห็นด้วยเกล้าๆว่า
ในชั้นนี้ควรจะเรียกแพทย์ผู้ชำนาญเข้ามาจัดการสักคนหนึ่งมอบให้
มองซิเออร์ ยัคมินส์ เลือกาหรือขอต่อสภาภาวะบาดแดงกลางที่
เมืองเจนีวาส่งเข้ามาให้เป็นฐานะแนะนำจัดการที่ได้ตั้งอยู่เดี๋ยวนี้
ตามตัวอย่างที่เขาใช้อยู่ให้เป็นหลักฐานไว้ สภาอุณาโลมแดงจึง
จัดการรักษาสืบไป⁴⁵

อย่างไรก็ดีความตามหนังสือกราบบังคมทูลนี้ ก็ยังมิได้มีการดำเนินการใน
สิ่งใดด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จสวรรคตเสียก่อน เมื่อวันที่ 23
ตุลาคม พ.ศ. 2453 บรรดาพระราชโอรส พระราชธิดา ในรัชกาลที่ 5 มีพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เป็นประธานทรงเห็นว่าสมควรจะร่วมกันบริจาคทรัพย์ เพื่อ
จัดสร้างโรงพยาบาลของสภาภาษาชาติขึ้น เพื่อเป็นอนุสาวรีย์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระ
บรมชนกนาถ ดังความที่ว่า

...สมควรจะบำเพ็ญพระกุศลพิเศษส่วนหนึ่ง ซึ่งเข้ากันเฉพาะ
พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
จัดสร้างสิ่งซึ่งเป็นถาวรประโยชน์ขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์เฉลิมพระ
เกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ เมื่อทรงพระราชปารภหาหรือ
กันว่าควรจะสร้างสิ่งใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สยามราชอาณาจักร
ตลอดจนประชาชนชาวสยามให้อยู่ถาวรไปตลอดกาล จึงทรงพระดำริ
เห็นพร้อมกันว่า เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถยังเสด็จดำรงพระชนม์
อยู่นั้น ได้ทรงพระราชดำริจัดตั้งสภาภาษา ซึ่งเรียกในเวลานั้นว่า
สภาอุณาโลมแดงขึ้นไว้สำหรับ การรักษาพยาบาลไข้เจ็บคือ สงเคราะห์
แก่ผู้ที่ถูกบาดเจ็บในเวลาการสงครามเป็นต้น ตามคติของนานาประเทศ

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน .

ที่เจริญแล้ว แต่การที่สภากาชาดยังไม่สำเร็จบริบูรณ์ได้ตั้งพระราช
ประสงค์เป็นการเรีสร้างค้างอยู่อย่างหนึ่ง ถ้าพร้อมกันบริจาคทรัพย์
สำหรับสร้างโรงพยาบาลสภากาชาดขึ้น ก็จะเป็นการกุศลอันประกอบ
ด้วยถาวรประโยชน์⁴⁶

การก่อสร้างได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2454 โดยทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จอมพลพระเจ้าพี่ยาเธอ พระองค์เจ้าจิระประวัตินวเดช
กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง การยังไม่ทันแล้วเสร็จ
กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้นายพลเอก พระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลก
ประชานารถ อำนวยการต่อมาจนแล้วเสร็จใน พ.ศ.2457 และพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าฯ ได้เสด็จประกอบพิธีเปิดโรงพยาบาล เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม
พ.ศ.2457

เมื่อได้มีการก่อตั้งโรงพยาบาลสภากาชาด คือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
ขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ทรงมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูงานของสภา
อุณาโลมแดงให้เป็นบึกแผ่นขึ้น โดยทรงฟื้นฟูงานของสภากาชาดในทุกๆ ด้านทั้งด้าน
โครงสร้าง การดำเนินงาน (ดังกล่าวละเอียดในบทต่อไป) ซึ่งถือว่าการเริ่ม
งานของสภากาชาดอย่างจริงจัง อันจะส่งผลถึงพัฒนาการในระยะต่อไปด้วย

⁴⁶"แผ่นศิลาจารึก ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ว่าด้วยการที่พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และพระราชประสงค์
ในการสร้างโรงพยาบาล" ลงพิมพ์ใน ครบรอบ 72 ปีโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์,
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิยมกิจ, 2529), หน้า 5.

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า สภาภาษาชาวไทยเป็นองค์กรหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ คือ

1. เป็นองค์กรที่ใช้ระยะเวลายาวนานในการก่อกำเนิด กล่าวคือ จากสภาอุณาโลมแดงซึ่งจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.2436 เนื่องจากกรณีพิพาท ร.ศ.112 แต่ขาดรูปแบบการดำเนินงานที่แน่นอนจึงหยุดชะงักไประยะหนึ่ง จวบจนได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ให้มีรูปแบบการดำเนินงานที่แน่นอน อันเป็นกำเนิดของสภาภาษาชาวไทยอย่างแท้จริง

2. เป็นองค์กรการกุศลซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยสตรี อันเป็นครั้งแรกที่สตรีไทยเริ่มงานด้านสาธารณกุศลสงเคราะห์ นับเป็นความก้าวหน้าอย่างยิ่งในด้านความคิดของสตรีในสมัยนั้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการรับวิทยาการด้านการศึกษาแบบตะวันตกอันเป็นการเปิดโลกทัศน์ด้านความคิดของสตรีให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อจำกัดทางสังคมทำให้สตรีไม่สามารถดำเนินบทบาทในเรื่องต่างๆ ได้มากนัก จึงทำให้องค์กรนี้ไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร จวบจนกระทั่งมาได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ